

M.Ü.A.E.F. Bölüm ve Anabilim Dalı Başkanlarında Liderlik
Teorilerinin Yansıması

Doç. Dr. Hoşcan ENSARİ*

Giriş

Organizasyonel liderlikten söz etmek kolaydır; ancak onun üzerinde etüd yapmak zordur. Bu konuda yazılmış binlerce makale, araştırma raporu ve diğer bilimsel ya da bilimsel olmayan çalışma oldukça zengin bir kışkırtıcı olarak çelişen fikirler birikimi oluştururlar. Her ne kadar liderlikle ilgili çok şey öğrenilmişse de liderliğin nasıl tanımlanacağına, ölçüleceğine, değerlendirileceğine ilişkin hiçbir fikir olmadığı gibi lideri lider olmayanlardan ayıramaya ve belki de daha önemlisi, etkin lideri etkin olmayandan ayırdetmeye imkan verecek açık ve samimi bir anlayış da yoktur (Bennis ve Nanus, 1985:4).

Öğütsel liderlikte araştırma geleneğini beş ana kategoriye ayırmak mümkündür. Bu kategorilerin sınırları kesin değildir; bunlar ne birbirinden tümüyle ayrı ne de tümüyle uyum içindedirler. Ancak yine de bu kategoriler, çok çeşitli ve karmaşık malzemeler grubunu, düzenlemeğe oldukça uygun bir yol oluştururlar. Bu kategoriler; bireyin liderlik pozisyonlarında başarılı olma becerilerine katkıda bulunduğu inanan bazı özel karakteristikleri belirleyen özellik teorilerini; liderliği, liderlerin sahip olabilecekleri gücün derecesi ile kaynakları ve liderin güçlerini astlarına karşı tek taraflı ya da karşılıklı etki ile kullanmalarına bağlı olarak açıklamağa çalışan güç ve etki teorilerini; liderliği, faaliyet modelleri, yönetici rolleri ve davranış kategorilerine, ya da başka bir deyişle liderin gerçekte ne yaptığını dikkate alarak analiz etmeğe çalışan davranış teorilerini; etkin liderliği anlayabilmek için grubun yürütmekte olduğu görevin niteliği ya da dış çevrenin özellikleri gibi durumsal faktörlerin önemini vurgulayan durumsallık teorilerini, ve liderliğin, insanların, sonuçları nedenlerle bilinçli olarak birleştirerek açık olmayan, değişken ve karmaşık bir dünyayı anlamlı bir hale getirmelerine imkan veren bir toplumsal bir olgu olduğunu varsayan sembolik teorileri kapsar (Birnbaum, 1987:6-7).

* M.Ü.Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

Problem

Yönetim alanında sık kullanılan iki kavram vardır. Bunlar; yönetici ve liderdir. Yönetici; bir örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için, var olan örgüt yapısını ve prosedürü kullanan kişidir. (Aydın, 1984:145) Bir yöneticinin aynı zamanda lider olarak kabul edilebilmesi için örgütsel yol göstericilere, mekanik olarak uymanın ötesinde bir etkileme gücüne sahip olması gerekmektedir. Başka bir deyişle, bir örgütün amaçlarını gerçekleştirmek ya da bu amaçları değiştirmek için yeni bir yapı ve prosedür başlatma, örgütsel liderlik olarak tanımlanmaktadır.

Bir yöneticinin aynı zamanda lider olarak kabul edilmesi için yönettiği personelin düşüncelerini, duygularını, değer yargılarını, inançlarını, davranışlarını etkilemede ve yönlendirmede alışılmış uygulamaları ve belirli otorite kaynaklarını aşabilmesi gerekir. Lider olarak nitelendirilebilecek bir yönetici, etrafındakileri etkileme ve onların beklentilerinin ötesindeki amaçların gerçekleştirilmesinde bilinçli olarak bütünleştirme yeteneğine sahip olmalıdır. İşgörenlerin örgüte bağlanmalarını sağlayabilmeli, onların enerjilerini, örgütün amaçları doğrultusunda eşgüdümlü olarak harekete geçirebilmelidir (Aydın, 1988:209).

Eğitim sisteminin üretim öğelerinden biri ve en önemlisi öğretmenlerdir. Kendisi bir eğitim sistemi olduğu kadar genel eğitimin önemli unsuru olan öğretmenin yetistirdiği bir kurum olması nedeniyle eğitim yöneticilerinin liderlik modellerini ne ölçüde yansıttıkları daha bir önem kazanmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Eğitim Yüksek Okulundaki bölüm başkanları ve anabilim dalı başkanlarının benimsedikleri liderlik teorilerini analiz ederek, bunların çeşitli organizasyonel liderlik modellerini ne ölçüde yansıttıklarını belirlemektir.

Önem

Bazı istisnalar dışında (Cohen ve March, 1974; Dill ve Fullager, 1987; Hollander, 1987) yükseköğretimdeki liderlik çalışmaları genellikle teorik olmama eğilimindedir ve çoğunlukla organizasyonel liderlik literatüründe kesin bir temel üzerine oturtulmamışlardır. Bu çalışmada ise yükseköğretimdeki bölüm başkanı ve anabilim dalı başkanlarının liderlik tanımlarının temelindeki teoriler ortaya konularak onların benimsedikleri liderlik modellerini anlamaya çalışmak önemlidir; çünkü bu modeller, onların kendi rollerini nasıl yorumladıklarını ve karşılaştıkları olaylar zincirini nasıl anladıklarını etkileyebilecektir. (Birnbaum, 1987:5)

Sınırlılıklar

Araştırma:

1. 1992-1993 öğretim yılında M.Ü.A.E.F. ve E.Y.O. Bölüm ve anabilim dalı başkanları ile sınırlı olup, başkan yardımcıları kapsam dışı bırakılmıştır.
2. Bölüm ve anabilim dalı başkanlarının hangi liderlik modellerini benimsediklerine ilişkin analiz kendilerinden toplanan mülakat bilgileriyle sınırlıdır.
3. Bölüm ve anabilim dalı başkanlarının yansıttıkları liderlik modelleri en fazla bilinen dört liderlik teorisiyle (Özellik, güç ve etki, davranış, durumsal) sınırlı olup, sembolik teoriler kapsam dışı bırakılmıştır.

Tanımlar

Bu araştırmada sözü edilen bazı kavramların tanımları aşağıda verilmektedir.

Liderlik: İki veya daha fazla kişiden oluşan gruplarda söz konusu olup, genellikle grup hedeflerinin izlenmesi ile ilgili olarak grup üyelerini etkilemeyi içerir. (Hause ve Baetz, 1979:345)

Yönetici: Yönetim fonksiyonlarını gerçekleştirmek için gerekli otoriteye sahip olmak ve istenilen çalışmalara sahip olma (Başaran, 1984:91)

Sayıtlar

1. M.Ü.A.E.F. ve E.Y.O. bölüm ve anabilim dalı başkanları mülakat sorularına içten cevap vermişlerdir.
2. Mülakat soruları bölüm ve anabilim dalı başkanlarının araştırılmak istenilen liderlik modellerini yansıtacak niteliktedir.
3. Bölüm ve anabilim dalı başkanlarının liderlik modellerini yansıtmaları için başvurulan kaynaklar ve kullanılan yöntemler yeterlidir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu araştırma M.Ü.A.E.F. ve E.Y.O.'na bağlı 9 bölüm başkanı ve 6 anabilim dalı başkanının oluşturduğu çalışma grubuyla yapılmıştır. Araştırmaya katılan çalışma grubu Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1 Çalışma Grubunun Dağılımı

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Statü	Deneyim	Hizmetçi Eğitim
1 Tarih Öğretmenliği	a	e	d	a	c	b
2 Coğrafya Öğretmenliği	a	e	e	b	c	b
3 Türk Dili ve Öğretmenliği	b	e	d	a	d	b
4 Fizik Öğretmenliği	a	e	d	a	d	b
5 Kimya Öğretmenliği	a	k	d	b	b	b
6 Biyoloji Öğretmenliği	a	e	d	b	c	b
7 Matematik Öğretmenliği	b	k	d	b	d	b
8 Halk Eğitimi	a	k	d	a	a	b
9 Reh. ve Psi. Dan.Öğ.	ae	e	a	b	a	a
10 İngilizce Öğretmenliği	b	e	d	a	d	b
11 Fransızca Öğretmenliği	a	e	d	b	d	b
12 Almanca Öğretmenliği	a	k	d	b	b	b
13 Sınıf Öğretmenliği	b	k	p	a	c	b
14 Müzik Öğretmenliği	b	e	e	a	c	b
15 Resim-İş Öğretmenliği	b	e	e	a	d	b

a-40-50 e-erkek e-eğitim a - bölüm a-1 den az a- evet

b-50> k-kadın p-psiko. b-anabilim b-1-4 b-hayır

y - Yönetim c-5-10

d - diğer d : 11>

Beden Eğitim ve Spor Öğretmenliği başkanına ulaşılmamış, Eğitim Yüksek Okulu'na bağlı Sınıf Öğretmenliği ve Ana Okulu Öğretmenliği'nin tek bir başkanı olduğundan Sınıf Öğretmenliği bölüm başkanı ile görüşülmüştür.

Verilerin Toplanması

M.Ü.A.E.F. ve E.Y.O. bölüm ve anabilim dalı başkanlarının liderlik modellerini ne ölçüde yansıttıklarına ilişkin veriler mülakat tekniği ile toplanmıştır. Görüşmeler üç araştırmacı tarafından yapılmış* ve her görüşme yaklaşık 45 dakika sürmüştür.

Kaynak kişilere yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmış, sorular önceden amaçla uygun olarak hazırlanmıştır. Liderlik ve liderlik teorileriyle ilgili literatür taraması yapılarak, ele alınan teorilere yönelik sorular oluşturulmuştur. Kaynak kişileri belli cevaplara yöneltecek sorulardan kaçınmak için problematik durumlar verilerek, liderlik yaklaşımları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca kendilerine, yaş, cinsiyet, branş, deneyim vb. değişkenleri içeren kısa bir kişisel bilgi formu doldurulmuştur. (Tablo.1)

* Gülfer Kansoy, Yasemin Erdoğan, Çiğdem Durmuş

Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlemesinde herhangi bir sayısal değerlendirme yapılmamış, sadece içerik çözümlemesine gidilmiştir. Bölüm ve anabilim dalı başkanlarının benimsedikleri liderlik teorileri analiz edilerek, bunların çeşitli organizasyonel liderlik modellerini ne ölçüde yansıttıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Her bir soru özellik, güç ve etki, davranış, durumsallık teorilerinin her birine veya birkaçına aittir. Her bir alt boyut için çeşitli özellikler oluşturulmuş ve kaynak kişilerin cevapları bu özelliklere göre değerlendirilerek belli yaklaşımlara yerleştirilmiştir. Bütün cevapların değerlendirilme işlemi bitirildikten sonra her yaklaşım için frekans dağılımı belirlenmiştir. Bütün frekansların toplamının yüzdelikleri alınarak yüzdelik tabloları oluşturulmuştur.

Eldeki frekanslar ve yüzdelikler dereceleme ölçeğine tabi tutulmuş ve her bir boyut için en yüksek oranlı liderlik modelleri belirlenmiş ve buna uygun olarak yorumlanmıştır.

Bulgular

M.Ü.A.E.F. ve E.Y.O. bağlı 15 bölüm başkanı ve anabilim dalı başkanıyla yapılan görüşmeler sonucunda bölüm ve anabilim dalı başkanları (Tablo 2)

Durumsal liderlik teorilerine göre;

– İlişki yönelimlidir (% 60)

Davranışsal liderlik teorilerine göre;

– Demokratiktir (% 14)

Güç ve etki teorilerine göre;

– Konum gücünü kullanır (% 29)

Özellikle teorilerine göre;

– İşbirlikçidir (% 8)

Tablo 2 Yöneticilerin Yansıttıkları Liderlik Modelleri Özet Tablosu

		f	% f
1	Durumsallık İlişkiye yönelik	170	% 59.65
2	Davranış Demokratik	25	% 13.89
3	Güç ve etki Konum gücü	35	% 29.17
4	Özellik İşbirlikçi	16	% 8.21

Yorum

M.Ü.A.E.F. ve E.Y.O. bölüm başkanları ve anabilim dalı başkanlarının çoğunluğu liderliği iki temel prespektiften tanımlamaktadırlar. Güç ve etki ve durumsallık.

Bu iki eğilimin birleştirilmesi ile genel bir kaniya varmak olasıdır. Liderliği, genel anlamda yalnızca bireyin nitelikleri veya davranışlarının bir fonksiyonu olarak değil aynı zamanda çevre ve koşulların da dikkate alınarak hedeflerin başarılmasına ilişkin bir etki süreci olarak tanımlamaktadırlar.

Bütün durumlarda açıklama getiren yada faydalı olan bir liderlik teorisi bilim adamları tarafından bugüne kadar bulunamamıştır; dolayısı ile yüksek okul ve fakülte bölüm başkanları ve anabilim dalı başkanlarının görüşlerinde saklı liderlik teorilerinin de oldukça eklektik olması şaşırtıcı değildir.

Ancak burada vurgulanması gereken şey, yöneticilerin bemisedikleri liderlik teorilerine göre yansıttıkları liderlik modellerinin davranışlarına da yansıtacağını düşünmek mantıklı da olsa, insanların söyledikleri ile yaptıklarının her zaman uyumlu olmadığıdır.

Öneriler

1. Bölüm ve anabilim dalı başkanlarının seçiminde yalnız yönetici değil, lider yönetici özellikleri aranmalıdır. (Liderliğin özellikleri ve yöneticiliğin rasyonel fonksiyonlarını içermesi)
2. Yöneticileri, lider yönetici olmalarını sağlama yönünde hizmetçi eğitimden geçirilmelidir.
3. Bu çalışmanın mülakat sorularının geliştirilerek, daha büyük bir çalışma grubuna uygulanması, kişisel bilgilerle yöneticilerin yansıttıkları liderlik modelleri arasındaki ilişkiyi bakılması yararlı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aydın Mustafa. **Eğitim Yönetimi** Ankara: Hatipoğlu Yayınevi, 1988.
- Aydın Mustafa. **Eğitimde Denetimsel Davranış** Ankara: 1984.
- Bennis, W. ve Nanus B. **Leaders: The Strategies for Taking Charge**. New York: Harper and Row, 1985.
- Birnbaum, Robert. **The Implicit Leadership Theories of College and University Presidents**. Washington, D C : ERİC, 1987.
- Hause J.Robert ve Baetz L.Mary "**Leadership: Some Empirical Generalizations and New Research Direktions**"Research in Organizational Behavior 1,1984.